

Torr-knatten i kyrkan

En braskit mitt under gudstjänsten i kyrkan är inget berömvärt. Det har det aldrig varit. Inget hedervärt alls. Inget som kan skrivas in i meritförteckningen eller åberopas när man söker tjänst. En braskit i kyrkan är enbart opassande.

Men, kanske kan vi se lite mera mänskligt på detta. Predikan var lång. Magen var väderspänd, och så plötsligt hände detta, som inte fick hända. Kanske var det barkbrödet som gjorde magen extra väderspänd. Eller kanske någon annan svårsmält föda. Kanske var det brännvinet som magen inte tyckte om.

Vi skall blicka tillbaka i tiden, till 1816. Det är länge sedan. Bonden Sven Jonsson från Stavreberg var i kyrkan, så som föreskrivet var. Han råkade då släppa en riktig braskit. Den hördes i hela kyrkan. Brak och dunder.

Vi skall se hur det gick för Sven Jonsson. Vilka följder blev det för honom efter detta opassande inlägg i gudstjänsten? Men först skall vi se lite på kyrkligheten i gamla tider. Det var nämligen kyrktvång. Att gå i kyrkan var inte frivilligt.

Kyrkan var i gamla tider fullsatt varje söndag. Det berodde inte på att folk tyckte om att gå dit. Det berodde mera på att de var tvungna att gå dit. Om de inte kom dit självant fick de en stämning till tinget. Domböckerna bär vittnesbörd om detta.

Ingen kunde klara sig undan prästens domspredikningar. Alla skulle höra om det helvete som väntade om man inte rättade in sig. Så har det varit genom tiderna. Vi kan blicka ännu längre tillbaka i tiden.

År 1662 anklagades Måns i Havrekullen vid tinget för att han inte varit i kyrkan sista böndagen förra året. Men Måns påstod att han hade varit sjuk. Han åberopade sin granne Lars i Glasfall som intygade detta. Så sjuk hade Måns varit att han hade legat till sängs från måndagen före böndagen och en hel vecka efter böndagen. Dessutom var Måns en gammal, *vanför och utlevad* man.

Rätten tog intryck av hans ursäkter och av vittnesmålet från Lars i Glasfall. Måns behövde inte betala några böter.

Det var således inte frivilligt att gå till kyrkan. Alla skulle dit. Åtminstone varannan söndag. Särskilt viktiga var böndagarna.

Vi kan föreställa oss hur de svartklädda människorna i hopar vandrade de små stigarna från socknens allra mest avlägsna gårdar och byar, torp och backstugor till kyrkan.

Detta var de tvungna att göra, trots att de efter veckans hårda arbete var helt uttröttade, utslitna och alla muskler och leder värkte. Hur det var för alla dem som hade utslitna höftleder kan vi bara gissa. Vi kan se dem svårt linkande stigen fram, grimaserande.

Under vandringens gång tätnade leden. Människor från andra gårdar och byar tillkom. Männen gick först, kvinnorna kom en bit efter, med sina svarta hucklen eller sjaletter på huvudet och kanske psalmboken i handen. Jag har stor medkänsla med alla dessa vandrande människor. Detta var också innan vägarna fanns. Gångstigar med vatten och lervälling. Det var bara någon tid på sommaren vid torrt väder som gångstigarna var bra.

Välbärgade sockenbor gick inte till fots. De satt på hästryggen. Men torpare, backstugusittare och småbönder hade ingen häst. De gick till fots.

Kyrkan kontrollerade också att sockenborna kom till kyrkan, och inte satt kvar hemma i spisvärmen. Det fanns personer utsedda som skulle spionera på sina grannar. Om de stannade hemma blev de anmälda till präst och länsman. Det rapporterades också dit om någon arbetade på sabbaten. Det var straff på sådant. Alla brott bedömdes mycket hårdare om de skett under sabbaten. Svordom på sabbaten var ett svårt brott.

Men å andra sidan var det kanske också lite intressant att komma till kyrkan. Alla kanske inte gick dit för att höra Guds ord predikas. Där var inte bara gudstjänsten med trosbekännelse, predikan och psalmsång. Det var också alla pålysningar. Från predikstolen skulle pålysas om jaktförbud, om förbud för lösgående getter, efterlysningar och mycket annat. Det blev mycket att diskutera på kyrkbacken med grannar och vänner.

Det var också vanligt att vara *välplägad* när man kom till kyrkan. I rockfickan fanns brännvinsflaskan. Kanske var det för att dämpa smärtan i kroppens alla muskler och leder efter veckans hårda slit. Långt ifrån alla var nyktra när de gick in i kyrkan.

En person som hade i uppdrag att rapportera om någon inte kom till kyrkan var bonden Sven Persson i Stora Smedstorp. Han hade också ett annat uppdrag, nämligen att räkna säden. Detta

hade en koppling till tionde-skatten. Sven Persson hade noga uppsikt över sina grannars förehavanden.

År 1693 blev soldaterna Måns Pors och Jöns Kyhl lagförda av länsmannen Harald Arvidsson för att de en söndag försummat gudstjänsten och i stället suttit hos Jon i Öjan och druckit. Måns försvarade sig med att han var sjuk och att han inte druckit något. De hade varit i Öjan på timmerarbete. Länsmannen undrade därför hur han kunnat timra om han var sjuk. Jon i Öjan intygade att Måns var sjuk men att han timrat lite.

Jöns Kyhl påstod att hans hustru var i kyrkan och att han själv måste vara hemma och se till sina barn, men han tillstod att han legat över natt i Öjan, men att han var hemma hos barnen under tiden som hans hustru var borta. Nils Larsson i Glasfall var också med i Öjan och intygade att Måns hade ont i ryggen. Rätten ansåg att länsmannen inte kunnat helt bevisa något brott och lät soldaterna slippa påföljd. Vi kan anta att timrandet skett på lördagen, dagen före sabbaten.

Vid hösttinget 1765 åtalades drängen Tyres Johansson i Hårstorp för att han en söndag under gudstjänsten kört ett lass sten förbi Ödeshögs kyrka. För Tyres Johansson inställde sig hans husbonde Abraham Persson. Han erkände drängens brott men anhöll om förskoning, eftersom drängen bevistat gudstjänsten i Heda kyrka, som hölls tidigare än i Ödeshög.

Besöket i Heda kyrka kunde inte bevisas. Och som Tyres Johansson erkänt sin brottslighet dömde häradsrätten honom för sabbatsbrott till 10 daler silvermynt i böter.

Skulle detta kunna vara något för dagens finansminister?
En tusenlapp i böter om vi inte var i kyrkan?

Vid sommaringet den 12 maj 1696 anklagades Måns Larsson i Kopparp av länsmannen för att han den 2 juli förra året, på Maria Besökelsedag, med sitt folk försummat gudstjänsten. Han hade i stället låtit dem räfsa hö samma dag vid middagstiden.

Måns tillstod att de flesta av hans folk varit hemma från kyrkan, men att han själv varit i Gränna kyrka och sonen Sven samma dag kommit från Dahls härad och varit i Tollstads kyrka. Han hävdade också att hans folk inte räfsat förrän fram emot aftonen.

Bonden Sven Persson i Stora Smedstorp som anmält brottet hos kyrkoherden och länsmannen, sade att han *denna Marie Besökelsedag gick till Kopparp lite före middagen innan folket kom*

ut ur kyrkan. Då gick Månses hustru tillika med fem andra folk och räfsade i gårdet öster om gården och jag hälsade på dem och gick så vidare. Så berättade Sven Persson.

Rätten beslutade med stöd av Kongl. Stadgan om sabbatsbrott, att Måns Larsson i Kopparp skulle böta 40 daler silvermynt för att han tillåtit sitt folk att arbeta en sådan högtidsdag. Han förmanades att akta sig för sådant. Det var ett hårt straff.

Vid sommartinget år 1696 den 12 maj åtalades Jöns Månsson i Lakarp för att hans hustru första böndagen i fjol varit hemma från kyrkan. Jöns Månsson svarade att han själv var sjuk. Hans hustru skulle rida till kyrkan men stoet hon red på blev svagt och föll omkull med henne. Hustrun var då också havande. Således måste de vända och rida hem igen. Jöns Månsson erbjöd sig att avlägga ed på detta. Därmed nedlades detta mål.

Men Jöns i Lakarp fick flera åtal på sig om frånvaro i kyrkan.- Det hade vid sockenstämman i Ösiö sagts att Jöns i Lakarp arbetat på Marie bebådelsedag 1699. Jöns svarade att han denna Marie bebådelsedag varit ifrån kyrkan och att han den dagen läst dagens evangelium. Rätten dömde Jöns Månsson till böter för sabbatsbrott då han varit ifrån kyrkan på Marie bebådelsedag, allt enligt Stadgan om sabbatsbrott.

En söndag under våren 1760 just när predikan hölls i Ödeshögs kyrka hade drängen Jonas Jonsson i Sjöstorp varit berusad och haft kräkningar i kyrkan och därefter hade han somnat. Han var omöjlig att väcka. Håkan Nilsson i Börstabol satt med sitt folk i bänken bakom Jonas Jonsson. Det luktade så starkt att människorna i bänkarna runt omkring inte kunde sitta kvar.

Så kunde det gå till i kyrkan på den tiden. Vi kan utgå från att drängen Jonas Jonsson straffades för detta sitt brott.

Men nu måste jag knyta tillbaka till det som jag började denna berättelse med, nämligen *brakskiten* i Ödeshögs kyrka annandag påsk, den 15 april 1816. Hur gick det för Sven Jonsson?

Bonden Sven Jonsson från Stavreberg hade varit på plats i kyrkan. Ingen kunde säga annat. Han var tidigt på sin plats i kyrkan. Så tidigt att han också hunnit somna. Kyrkstöten hade kanske inte märkt detta. Men Sven satt i sin bänk och sov, eller halv-

sov kanske bara. Det var då det hände. Han släppte en fjärt, så högt att det hördes vida omkring. Inget smygande. Ingen *frökenfis på tofflor* här inte.

Vi kan anta att det var prästen som anmälde det inträffade till länsmannen Svanbeck. Denne stämde Sven Jonsson inför tinget. Det fanns då också vittnen antecknade. Bonden Nils Persson i Sunneryd var ett av vittnena.

Han berättade att Sven Jonsson varit tidigt i kyrkan och satt och halvsov, men släppte då plötsligt en fjärt. Denna fjärt hördes långt omkring.

Men vad berättade Sven Jonsson själv om det inträffade. Jo, han förnekade att han uppfört sig oanständigt. Men han erkände att han i kyrkan *råkat släppa en torr-knatte, eller fjärt, och att han vid tillfället var något välplågad av starka drycker, men inte överlastad*. Så var Svens uppfattning om sin prestation i kyrkan. Men oanständig hade han inte varit.

Länsman Svanbeck hade flera vittnen antecknade. Hela socknen satt ju här som åhörare till Sven Jonssons *torr-knatte*. Det blev de båda gästgivarna i Holkaberg. De hette båda två Per Persson. De berättade båda i likhet med Nils Persson.

Rätten dömde Sven Jonsson för oanständigt uppförande i kyrkan att böta 16 riksdaler. Dessutom dömdes han för sabbatsbrott till tre riksdaler i böter. Summa 19 riksdaler. Det motsvarade på den tiden ungefär 50 dagsverken. En sabbatsfjärt var således tre riksdaler dyrare än en vanlig vardagsfjärt. Den slutsatsen kan vi dra efter tingsrättens beslut.

Nu skall vi se lite bakom dombokens berättelse om denna händelse. Det var ju människor bakom detta. Vanliga människor. Och det är människan Sven Jonsson vi söker.

Vem var då Sven Jonsson? Jo, han var bonde på en gård i Stavreberg. Från början på en gård i gamla byn, senare på gården Fällan i samma by. Men han var född i ett torp på Västorps ägor i Stora Åby 1766. Han kom till Stavreberg och gifte sig där 1798 med Maria Persdotter. Hennes föräldrar var bönder i Stavreberg. Därigenom blev Sven Jonsson bonde där. Därmed borde allt ha varit bra, kan man tycka.

Men Sven Jonsson hade problem att brottas med. Kanske var det ekonomiska problem. Han förekom ofta vid tinget. Det var tvister av olika slag, bl.a. med svärfadern. Tvisterna fick lösas inför tinget. Det blev åtskilliga sidor i domboken med insatser av lantmätare och andra. Om detta finns att läsa under kapitlet om

Stavreberg i Stavabygden – gränsbygden, som genom biblioteket i Ödeshög lagts ut på internet.

Men plötsligt var Sven Jonsson omyndigförklarad. Orsaken till detta känner jag inte.

Han och hans hustru sålde gården i Stavreberg 1820 och flyttade till Norra Bråten. Där bodde de bara en kort tid. Nästa bostad blev ett torp på Åby Gästgivargårds ägor. Där dog Sven Jonsson av svullnad den 1 januari 1831. Hans hustru Maria Persdotter dog den 8 november 1833 av bröstfeber, 59 år gammal.

Sven Jonsson föddes i ett torp. Hans föräldrar var torpare. Han gifte sig och blev bonde. Sedan återvände han till torp och backstuga. Hustrun, en bondedotter, tog han med sig från gården till torpet. Det finns sociala synpunkter på en sådan livsresa.

Hans hustru, Maria Persdotter, hade släktrötter tillbaka till Sven Månssons släkt i Narbäck. Det var en i äldre tider förmögen släkt med nämndemannatraditioner. Sven Månsson i Narbäck var på sin tid socknens rikaste man. Muntlig tradition var stark i gamla tider och kanske var hon medveten om sin nedgång på det materiella planet.

De hade åtskilliga barn, Sven och Maria. Flera av barnen dog. Det var hög barnadödlighet på den tiden. Om de barn som levde vidare har jag inte forskat. Om de hade problem med väderspänningar vet vi inte. Jag hoppas och tror att det gick bra för dem i livet.

Sven Jonsson har ändå genom sin braskit fått en plats i vår hembygdshistoria, eftersom den blev antecknad i domboken. Det var som sagt inte något berömvärt, inget hedersamt. En skitsak kanske vi kan kalla detta hans nedslag i vår historia. Men vi dömer honom inte. En torr-knatte, orsakad av svåra väderspänningar till följd av en onödigt lång predikan. Kanske inte heller Vår Herre har några invändningar mot denna bedömning.

Arne